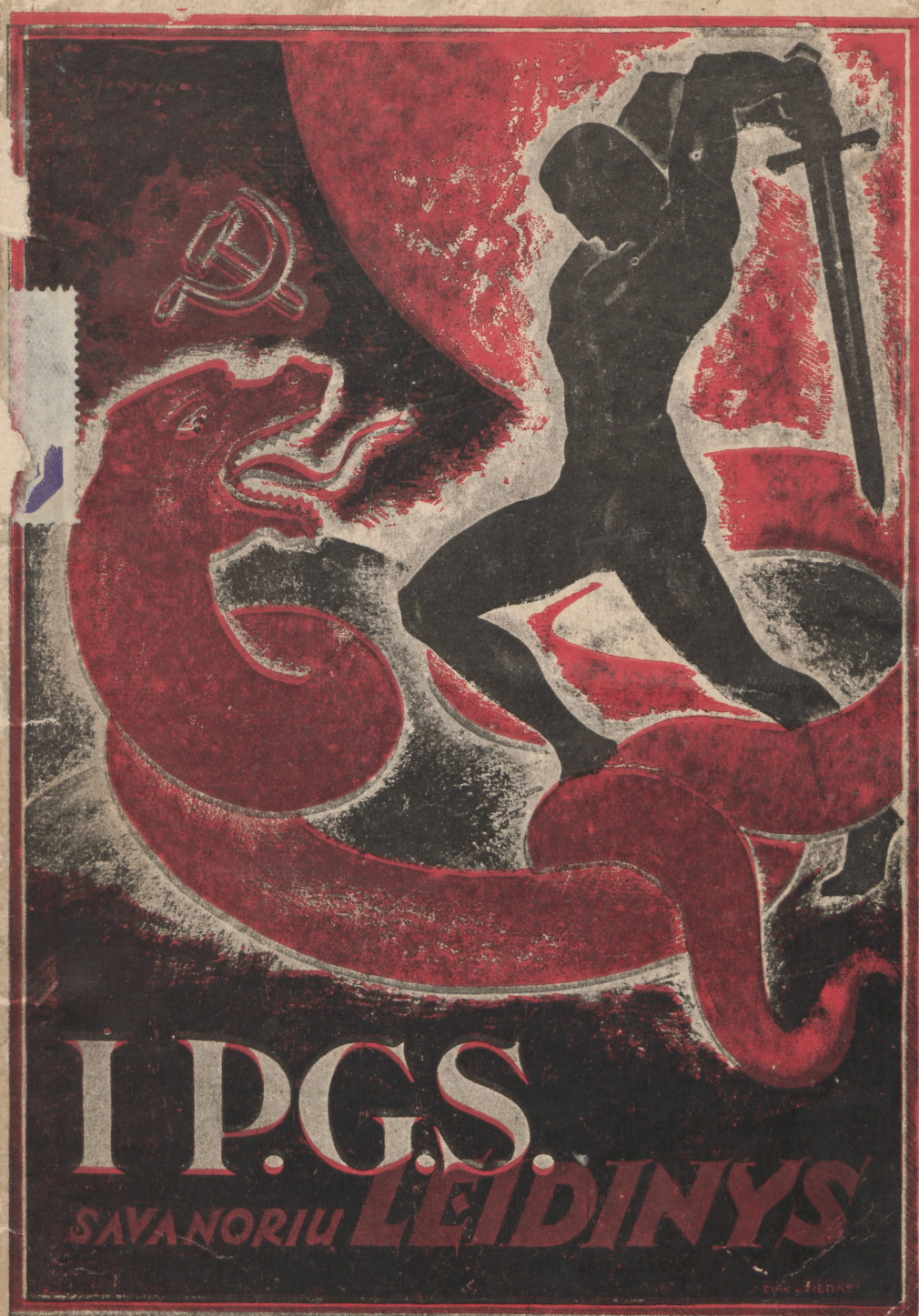

IP.GS.

SAVANORIU LEIDINYS

CH. L. TIEDA

2 ARTILERIJOS pulko
BIBLIOTEKA

1598

9737 ~~92-181~~ IX-171.
25

Redagavo POVILAS DĖDELĖ

0,15

PAGIRYS

I PAGIRIŲ GYNIMOŲ SKYRIAUS
SAVANORIŲ LEIDINYS

7599

100382

PAGIRIAI, 1930 VYTAUTO DIDŽIOJO METAI

Šio leidinio originalo rinkinys perduotas K. A. M. archyvui

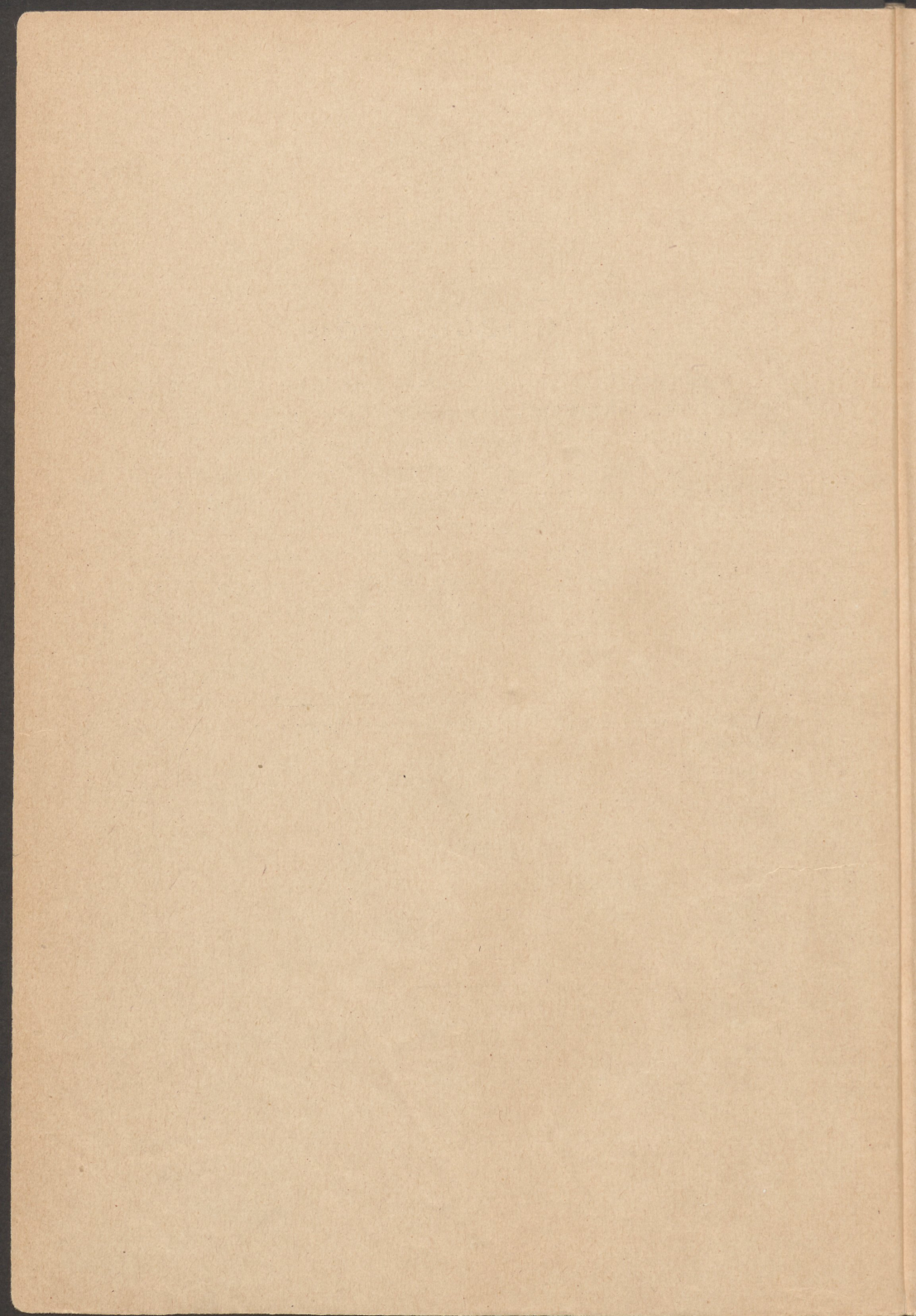
2. Artiler. pulko III grupės
BIBLIOTEKA
Inv. 277 šifr.

Autoriaus žodis

Jau daugiau kaip vienuolika metų praslinko nuo to laiko, kada Lietuva, sukaustyta verguvės pančiais, nukryžiuota ant kryžiaus, pajuto, kad ateina prisikėlimo valanda. Pajuto ir įsitikino, kad ilgai lauktas, svajonių išsapnuotas, Tautos pranašų paskelbtas stebuklas ateina: Lietuva nepriklausoma taps. Žmonių sąmonės gelmėse aiškiai sušvito mintis: ar dabar ar niekada. Visi aiškiai suprato, kad mūsų ateitis priklauso nuo mūsų pačių, kad reikia dar kruvinių aukų, kančių, pasiryžimo ir pasiaukojimo. Atsirado Jaunuolių būriai, iškėlę tautiškas aspiracijas iš sąmanotų bakužių pradėjo karžygiškas kovas už Lietuvos Nepriklausomybę. Ir dabar atmenant tuos laikus, žmogus nežina, kuo daugiau stebėtis, ar tautos nujautimo neklaidingumu istorijos įvykiuose ar tų laikų Jaunuolių, savanorių pasiryžimu ir pasiaukojimu.

Įsigilinus į tuos laikus aiškiai matyti Dievo Apvaizdos valia, kurios dėka prisikėlimo stebuklas įvyko.

1918 metų spalio mėnesį jau visiems buvo aišku, kad vokiečiai turės atpleisti okupuotą Lietuvos kraštą. Lapkričio mėn. pabaigoje ir gruodžio pradžioje pradėdama organizuoti savivaldybės, parapijų komitetai ir policija. Lenkų agentai taip pat nesnaudė agitavo prieš Vilniuje esančią Lietuvos Tarybą. Bolševikai irgi varė savo darbą prieš Lietuvos Tarybą — kiek įmanydami ją šmeižė. Kaimo visuomenė tiek daug buvo klaidinama, kad negalėjo orientuotis, kuo tas viskas baigsis.

Gruodžio mėnesį Siesikų parapijos kunigai, sakydami pamokslus, ragino jaunuolius važiuoti į Vilnių ir stoti savanoriais į organizuojamą Lietuvos kariuomenę. Tuo laiku jokio atsisaukimo iš Vilniaus nebuvo; visi sėdėjo ramiai, kažko laukė. O bolševikai ir lenkai savo darbą varė į priekį. Į lenkų kariuomenę net šeši mūsų krašto išgamos išvažiavo, o į Vilniuje organizuojamą Lietuvos kariuomenę, rodosi neapsiriksiv pasakęs, kad iš mūsų kampelio nė vienas jaunuolis nestojo.

1919 metų sausio mėn. 7 d., bolševikams užėmus Ukmergę vietiniai komunistai visi virto komisarais. Komisarai suardė parapijos komitetus ir iš sau patikimų žmonių suorganizavo revkomus. Tuo laiku daug žmonių nukentėjo nuo bolševikiškos valdžios. Žmonės pradėjo nerimauti, keikė vokiečius, kad jie pasitraukia ir bolševikams užleidžia viešpatauti. Lietuvoje žmonių ūpas buvo visai nupuolęs, dejavo, kaip reiks gyventi ir koks bus tolimesnis likimas. Priviso bolševikų pinigų, «kerenkos» ir kitokių. Taip pat paplito ir įvairių komunistinių proklamacijų. Valsčių ir dvarų revkomai šeimininkauja ant svetimo turto, kaip kokie karalaičiai. Miškus parduoda kaip kas išmano; likimas liūdnas.

Vasario mėn. 9 d. Siesikų pradžios mokyklos bute valsčiaus revkomas sušaukė mitingą. Šiame mitinge daugiausia dalyvavo vietiniai komunistai; atvažiavę iš Ukmergės komisarai agitavo kiek katras išmanė, žadėdami greitai įvykdyti «rojų». Baigus

komisarams agituoti, valsčiaus revkomo pirmininkas perskaitė uždėtas ūkininkams kontribucijas. Kontribucijų sumos buvo įvairios: nuo 500—30.000 rublių. Čia paaiškėjo visa bolševikų pragariška politika.

Kitą dieną buvo girdėti vakaruose šautuvų ir kulkosvaidžių šaudymas. Kas šaudėsi, vietos gyventojai negalėjo sužinoti, tik galima buvo spėti, kad eina dviejų pusių susirėmimai.

Paklausus bolševikų, kas šaudo, atsakydavo neaiškiai, nurodinėdavo, kad neva naujokus mokina šaudyti, pridėdami dar savo paaiškinimus, kad jokie priešai jiems nesą kelio pastoję. Bet vasario mėn. 10 d. pasigirdo vakaruose smarkus šaudymas ir raudonarmiečiai pradėjo trauktis nuo Šėtos. 2 pulko komisaras Tarākų kaime sulaukė bėgančius raudonarmiečius. Čia iš įvairių surinktų raudonarmiečių buvo formuojamos kuopos.

Tų kautynių dieną mūsų kampelio gyventojams paaiškėjo, kad yra kariuomenė, kuri raudonarmiečiams pastoja kelią. Vasario mėn. 18 d. P. Dėdelė pro Šėtą slapta išvyko į Kėdainius. Šėtoj sužinojo, kad raudonarmiečius šumušė Lietuvos savanoriai, padedant vokiečiams. Kadangi jis į Šėtą atėjo pėsčias apie 15 kilometrų, tai eiti pėsčiam į Kėdainius jau buvo sunku. Šėtos parapijos komiteto Pirmininkas Vytautas Gintautas davė jam arklį nujoti į Kėdainius. Nujojęs surado Panevėžio apsaugos komendantūrą. Komendantūroj rado dabartinį Krašto Apsaugos Ministerį P. Pulkininką Variakojį. Papasakojo, iš kur atvyko ir atvykimo tikslą. Jo klausė, kurioj vietoj daugiausia yra raudonarmiečių. Maža ką jis galėjo pranešti, nes neturėjo tikrų žinių.

Pulkininkas Variakojis davė jam parvežti ir išplatinti geroką glėbį atsišaukimų į gyventojus. *Atsišaukimai buvo dviejų rūšių.* Taip pat įsakė surinkti tikslų žinių apie Siesikų—Pagirių rajone esančius raudonarmiečius ir kuo skubiausiai pranešti jam. Jis su savo ryšuliukais grįžo į Siesikus vasario mėn. 19 d. Apie 18 val. užėjo į revkomą pasiteirauti apie vietos padėtį ir esamus šiame rajone raudonarmiečius. Kadangi revkomo sekretorius buvo patikimas žmogus, su bolševikų idėja nieko bendro neturįs, tai jis išgelbėjo jį iš bolševikų nagų, o gal ir nuo mirties. Malonus sekretorius Jurgis Žilys paprašė jį sėsti, o pats, gerokai išbalęs, atvertė knygą, išėmė raštą ir davė jam skaityti. To rašto turinys buvo toks:

Siesikų valsčiaus Revkomui.

Orderis № 417 vasario mėn. 14 d. 1919 m. Areštuoti Povilą Dėdelę gyv. kaime Bielazariškių, Siesikų valsč. ir tuojau prisiųsti Ukmergės karo refkomui.

(Pasirašęs) komisaras *Marozovas*
Adjutantas Kovarskas.

To rašto turinys nurašytas Siesikų revkomo knygose.

Perskaitęs tokį raštą, R. Dėdelė ramiai padėjo už suteiktą jam žinią. Nieko sekretoriui nesakęs atsisveikino ir išvyko iš Siesikų. Išėjęs iš miestelio galvojo, kas daryti kur nakvoti: namon eiti negalėjo, nes ten laukė raudonarmiečiai, o pas jį dar gerokas pundas atsišaukimų. Nutarė vykti pas pažįstamus ūkininkus A. ir M. Andrunaičius nakvoti.

Pernakvojęs, dienos metu su M. Andrunaičiu surinko žinias apie esamus raudonarmiečius ir grįžo į Kėdainius; čia surinktas žinias įteikia Komendantūrai ir prašo dešimt savanorių sudaryti Siesikuose užtvartai, ką p. pulkininkas Variakojis ir pažadėjo. Savanorius sakė prisiųsiąs iki vasario mėn. 24 d. į sutartą vietą — Voversų vienkiemį, o jam pačiam įsakė tuojau vykti į Siesikus ir ištirti, ar nėra daugiau atėjusių raudonarmiečių. Be to, liepė dar visoje apylinkėje padaryti žvalgybą.

Grįžęs iš Kėdainių, jis apsinakvojo Papolių folivarke. Rytojaus dieną, padedant M. Andrunaičiui, tyrė visą raudonarmiečių padėtį ir kai galutinai paaikšėjo raudonarmiečių skaičius, tada suorganizavo būrį vyrų. Į tą būrį įėjo šie asmenys: A. ir M. Andrunaičiai, St. Andrašiūnas, A. Blinstrubas, J. Vaičiūnas, St. Jankūnas ir P. Dėdelė. Visi susirinko į sutartą vietą — Voversų vienkiemį pas eigulį Zarecką. Išstatę sargybą laukė iš Kėdainių atvykstančių savanorių. Bet per ištisą naktį nieko nesulaukė. Vietoj savanorių atvykimo gavo laišką, kad nelaukti.

Nuotaika pablogėjo. P. Dėdelės, organizuoti vyrai išsiskirstė namo, o jis vykdamas į Kėdainius pakeliui sužinojo, kad Pagirių miestely yra sušauktas mitingas pareikšti protestui prieš bolševikus. Ištyręs mitingo davinius jis pasiliko karininko Julijono Reikalos žinioje.

Pagirių gyventojų suruoštą mitingą reikia laikyti pirmąja Pagirių savanorių užuomazga. Visa tai įvyko taip:

1919 m. vasario mėnesį, viešpataujant raudonarmiečiams, Ukmergės apskrityje ginkluoti būriai ėmė spausti rekvizicijomis ir taip jau nuo vokiečių nukankintus ūkininkus.

Vasario mėn. pabaigoje į Pagirius atvyko bolševikų komisaras Stasys Dovnoravičius drauge su karo komisaru Krygeriu (abu komisarai buvo katalikai, kilę iš Ukmergės

apskritis) ir būrys raudonarmiečių rekvizuoti javų «badaujan-
tiems draugams». Rekvizicijas pradėjo labai žiauriai, palik-
dami žmonėms grūdų duonai tik trims mėnesiams. Vasario
mėn. 27 d. Matas Raila, buvęs tuo laiku Pagirių milicijos pir-
mininkas, neprijausdamas bolševikams, išsiuntė apylinkės žmo-
nėms tokį atsišaukimą: «kas nori duonos valgyti, tegul ateina rytoj į
Pagirius». Kitą dieną, vasario mėn. 28 d. miestelis pilnas prisi-
rinko žmonių. Susirinko ūkininkai ir darbininkai, kaimiečiai ir
miestelėnai, vyrai ir moterys, jauni ir seniai.

Pagirių miestelio vaizdas.

Erdvi «Saulės» mok. salė negalėjo sutalpinti susirinkusių žmonių. Komisarai Dovnoravičius ir Krygeris, su ginkluotais raudonarmie-
čiais, iš estrados paklausė žmonių, kas juos čia surinko. Pasigirdo iš-
minios balsai: «Mes patys susirinkome, vienas kitam pasakėme,
kad susirinktu». Komisaras Dovnoravičius siūlė išrinkti vieną
žmogų, kuris galėtų kalbėti susirinkusių vardu. Dauguma balsų
šaukia – «Julijonas Reikala». Jaunas žmogus energingu intelligen-
tišku veidu, trumpais kailiniukais ir suglamžyta skrybėle, išbalęs,
išsiskiria iš minios. Žmonės žiūri į jį ir, rodos, prašo, kad jis
apgintų juos. Žmonių veidai nuo bado išblyškę, lyg žemės dul-
kėmis aptraukti. Bet akys blizga viltimi ir *pasitikėjimu*. Jie ma-

I. Pagirių Gynimo Skyriaus Savanoriai susirinko paminėti dešimt metų Pagirių išvadavimo

to, kaip Reikala sunkiai žengia per tris laiptus į estradą. «Prašau išvesti iš čia kareivius su Romanovo durtuvais, o mes, laisvi piliečiai, kalbėsime be ginklų, laisvai», — suskamba pirmieji Reikalos žodžiai. Minia sujudo, lyg elektros srovė sujungė visus, ir šaukia: «šalin su ginklais!» Komisaras Krygeris išvedė raudonarmiečius ir paslėpė už dekoracijų.

«Gal būt, aš savo žodžius išpirksiu savo krauju, bet pasakyčiau jums tikrą tiesą» — pradėjo savo kalbą Julijonas Reikala. Jis nupiešė bolševikiškos Rusijos gyvenimo baisenybes, nurodė jų idėjų nepritaikomumą, šaukė visus organizuotis, ginti savo Tėvynę, neklausyti įsakymų svetimų kraštų atėjų. «Komisarami nori mus valdyti — mes patys esame savo krašto valdovai» — nuskambėjo paskutiniai jo žodžiai. Minia šaukė daug kartų grausmingą valio!

Replikos iš vietų neleidžia komisarui Dovnoravičiui kalbėti. «Jei jūs, bolševikai, atimat iš mūsų paskutinį pūdą grūdų, tai kuo mes maitinsimės paskui?», — klausia iš minios. «Greit bus pavasaris, atsiras uogų», — ciniškai atsako komisaras, nebetekęs kantrybės. «Štai ašaros senų žmonių! Ar jums jos nieko nesako?» — Klausia komisarų, įlipęs į estradą gydytojas Trumpauskas. Supykęs komisaras meta ant stalo savo portfelių ir liepia visiems išsiskirstyti. Reikalai atnešė nuo Pagirių klebono

kun. Alseikos laiškelį: «Bėk, tave žada sušaudyti!» Jis nulipo nuo estrados ir įsimaišė į minią. Jį kviečia užėti į vietos milicijos būstą. Ten Matas Raila siūlo tuojuo nuginkluoti bolševikus. Reikala nuo šio žygio atkalbinėja, nes bolševikams į pagalbą atvyko į Pagirius trisdešimt raitų raudonarmiečių. Visus, kas nori ginti tėvynę, jis kviečia vykti šianakt raitiems į Šėtą. Pasakui aplinkiniais keliais, mišku sugrįžta pėsčias į savo namus — Žižmius. Bet dar nespėjo nė kailiniukų nusivilkti, kaip jau keletas raudonarmiečių pasirodo jo kieme. Jo sena motina verkdamu duoda jam kryželį ir tūkstantį rusų rublių kelionei. Jis liepia pabalnoti arklį, o pats, išbėgęs per užpakalines duris, per sodą ir krūmus skuba į mišką.

Pasišalinus raudonarmiečiams, piemenukas atvedė miškan arklį. Gavęs arklį, mišku nujoja į Kreivių kaimą, kur jį sutinka Simonas Širmulevičius. Šis gavęs iš vieno ūkininko arklį, o iš kito balną žada joti kartu su juo į Šėtą.

Prietemoje abudu išjojo į Šėtą. Kuronių kaime prie jų prisidėjo dar Balys Rimavičius ir atvykęs iš Bielazariškių kaimo Povilas Dėdelė. Pusė vienuoliktos naktį visi buvo jau Šetoje, prie klebonijos. Klebonas kun. Tilvytis, nežinodamas kas jie tokie, neįleidžia jų į kleboniją, o siunčia juos nakvynei į naujai statomą kleboniją, į stalių kambarį. Ten gana šilta, o ant skiedrų minkšta miegoti. Pastatoma sargyba. Apie pusę antros ryto atvyksta į Šėtą visa Pagirių milicija su Matu Raila prūsų šaky.

Kovo mėnesio pirmą dieną apie trečią valandą rytą Šetos miestely, naujai statomoj klebonijoje, stalių kambry, ant skiedrų, įvyko pirmo skyriaus Pagirių gynimo savanorių posėdis. Posėdį atidarė karininkas Reikala. Pasveikinęs visus susirinkusius savo gražioj kalboj pasakė, kad pirmųjų karių nuveikti darbai bus užrašyti aukso raidėmis. Dėdelė prašo leisti jam papasakoti apie organizuojamą Lietuvos kariuomenę. Trumpai paaiškinęs apie Kėdainiuose esančią Panevėžio komendantūrą ir jos uždavinius čia pat išima iš kišenės gautus iš karininko Variakojo atsisaukimus ir sąlygas stoti į krašto apsaugą.

Atsisaukimai buvo tokio turinio:

Lietuvos Piliečiai!

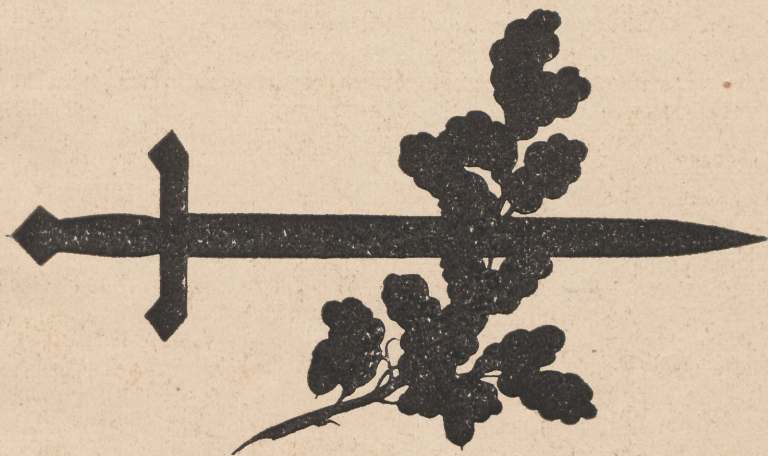
Vyrai, ne kartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvynė nenugalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išvydome Laisvės rytojų švintant. Lietuvos nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę. Tat ginkime Nepriklausomą Lietuvos Valstybę! Vienybėje kaip broliai, pasidavę kiti kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas stokim už tėvynę. Lietuva pavojuje!

Vokiečių kariuomenei atsitraukiant, jau įsibrovė Lietuvon svetimoji Rusijos kariuomenė. Ji eina atimdama iš mūsų gyventojų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai — badas, gaisrų pašvaistės, kraujo ir ašarų upeliai. Tat ginkim Lietuvą! Parodykim, jog esame verti amžiais kovotos laisvės. Šiandieną Lietuvos likimas

I Pagirių Gynimo Skyriaus vadas karininkas
Julijonas Reikala

mūsų pačių rankose. Nelaukdami toliau nei valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos krašto Apsaugą. Būrių būriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir tėvynės ginti.

Stokime drąsiai pirmi į kovą!

Drąsiai be baimės, kaip mūs tėvai ir sentėviai, užstokim priešams kelią, stokim į žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę! Laikinoji Lietuvos Vyriausybė kviečia visus Lietuvos piliečius, kurie gali ginklą valdyti, ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę ir tuojau stoti į krašto apsaugos pulkus».

Baigus Dėdelei kalbą, Julijonas Reikala, norėdamas sužinoti susirinkusių pirmųjų savanorių nusistatymą, siūlo išrinkti sau vadą. Matas Raila griežtai pasako: «Vadovauti turi vyresnysis laipsniu — be karininko mes žūsime». Dėdelė pritaria ir visi pasisako savo laipsnius: Julijonas Reikala — rusų kariuomenės karininkas, Dėdelė — feldfebelis, Matas Raila — vachmistras, kiti — eiliniai; be to, yra visai netarnavusių kariuomenė. Julijonas Reikala paima vadovavimą. Tą minutę visi užsidega kariška dvasia. Julijonas Reikala trumpai, bet karingai, nušviečia kariuomenės reikšmę atgimstančiai Tautai. Taip pat išaiškina drausmės reikalingumą ir paslapties išlaikymą kariuomenėje. Drausmei ir paslapčiai išlaikyti surašomas toks aktas:

Aktas

1919 metų kovo mėnesio pirmą dieną trys valandos ryto. Mes žemiau pasirašę prisiekiam ginti savo Tėvynę ir klausyti savo vado įsakymų. Už vado įsakymo nepildymą skiriama bausmė: sušaudymas vietoje.

Po aktu pasirašo:

Julijonas Reikala
Povilas Dėdelė
Simanas Širmulevičius,
Balys Rimavičius,
Matas Raila,
Leonas Ramažauskas,
Povilas Kreivis,
Pranas Grynis,
Klemensas Oksa,
Juozas Raila,

Domininkas Burkauskas,
Jonas Gritėnas,
Juozas Liubertas,
Mikas Grigas,
Stepas Burkauskas,
Aleksandras Juodakis,
Domin. Hodosevičius,
Vytautas Petrukėnas,
Juozas Kisieličius.

I Pagirių Gynimo Skyriaus Vado Pagelbininkas Povilas Dėdėlė

Visiems pasirašius Julijonas Reikala kariškai suskirsto būrį: sau pagalbininku paskyrė Povilą Dėdelę, Ūkio Vedėju—Simaną Širmulevičių, būrininku—Matą Railą, skyrininku—Vytautą Petrukėną, ūkvedžiu ir ginklininku—Balį Rimavičių. Visus likusius—eiliniais. Sudaręs sąrašus, pats—Julijonas Reikala parašė Kėdainių miesto Komendantui tokį prašymą.

1 skyrius
Pagirių gynimo
1 kovo 1919 met.
m. Šėta Nr. 2.

Komendantui m. Kėdainiai

Prašymas

Kartu su tuo siunčiu aktą ir sąrašą žmonių mūsų skyriaus. Skyrius mūsų susiorganizavo šiąnakt. Kol kas pas mus yra apie 20 žmonių raitų, žmonės kožną valandą pribūna. Keletas vintovkų ir brauningų pas mus yra.

Prašau atsiųsti kiek galima kareivių ant pagalbos, ginklų, kaskų vokiškų, kiek galima ir ženklų lietuviškų. Delegatai apsakys padėjimą žodžiais, kentėti daugiau negalima prašau pagalbos jog jūsų esame galybėje

Pasirašė pirmininkas *Reikala*
pagalbininkas *Dėdelė*

Prašymą ir sąrašus pasiuntė į Kėdainius per skyriaus ūkio vedėją S. Širmulevičių. Pats savo kaimynams parašė rašteliu, ragindamas vežti savanoriams maisto. Tą pačią dieną atėjo su savo arkliais Henrikas Gintautas, Jonas Petrusevičius, Jonas Daumantas ir Aleksa Kiubartas. Gintautas su savimi atsi-nešė ir kariškus vokiečių kavalerijos tipo šautuvus. Skyrius auga. Pavakarėj grįžo iš Kėdainių ūkio vedėjas S. Širmulevičius, nusiminęs, kad negavo ginklų. Sužinojusių apie tai savanorių nuotaika pablogėjo. Skyriaus vadas karininkas Reikala ramino savanorius, aiškindamas, kad ginklai orlaiviu atskris.

Dienos metu buvo surinktos žinios, kuriose vietose stovi vokiečių kariuomenės dalys. Tą patį vakarą buvo galvota vykti pas vokiečius ginklų pirkti, bet dėl tamsios nakties susilaikyta. Sargyba ir patruliai, kurie vaikščiojo po Šėtos miestelį, buvo apginkluoti vieni karo, kiti medžioklės šautuvais. Visą naktį pats skyriaus vadas nemiegojo: tikrino sargybas, patrulius ir šiaip darė pasikalbėjimus su savanoriais.

Kovo mėn. 2 d. anksti rytą pats skyriaus vadas su ūkio vedėju išvažiavo į Kėdainius parvežti ginklų.

Pirmi ginklai buvo gauti iš Panevėžio komendantūros, kuri tuo metu organizavosi Kėdainiuose. Buvo gauta dvidešimt kariškų rusų šautuvų, 3000 šovinių ir penkiasdešimt granatų mažų kiaušinių pavidalo. Ir nuo to pat laiko Pagirių skyrius perėjo Panevėžio komendantūros žinion (dabartinio 4 pėst. L. Karaliaus Mindaugo pulko), bet veikė savistoviai. Vienuoliką valandą dieną ginklai jau buvo pargabenti į Šėtą ir dalinami, pirmiems mūsų savanoriams. Skyriaus vado padėjėjas ir būrininkas Matas Raila nurodinėjo kaip reikia juos vartoti. Gavus ginklų džiaugsmas pirmųjų savanorių buvo neišpasakytas; ne vienas iš jų, pirmą kartą savo gyvenime laikydamas rankose karišką šautuvą manė, kad jis dabar nenugalimas galiūnas. Tą pat dieną apie 14 valandą skyriaus vadas karininkas Reikala Šėtos miestely ir jo apylinkėse paskelbė karostovį ir uždraudė visiems civiliams naktį vaikščioti. Tuo buvo suvaržytas komunistų sambrūzdis. Visa tai palengvino savanoriams organizuotis. Saulei leidžiantis, skyriaus vadas įsako pasiruošti kelionei. Po pusvalandžio būrys buvo išrikiuotas.

Prieš išjosiant pasakė prakalbą, kurioje karštais žodžiais ragino visus ginti tėvynę, aukštai keliant Lietuvos garbę ir karių drąsumą. Norėdamas geriau patirti savanorių drąsumą ir tarp gyventojų sukelti daugiau ūpo ir palankumo savanoriams jojant per Šėtos miestelį įsako užtraukti lietuvišką dainelę:

«Per šilelį jojau,
Žalią šieną pioviau,
Ant sausų šakelių,
Šienelį padžioviau.

Šienelis apvyto,
Žirgelis sužvengė,
Ar girdėjai, panele,
Kaip aš čia atjojau?

Aš girdėt girdėjau,
Laiko neturėjau:
senai motinėlei
patalėlį klojau,

patalėlį klojau,
sau viena dūmojau.
Ar ne mano bernelis
keleliu atjoja».

Šėtos miestelio gyventojai, tiek daug laiko svetimą jungą vilkę, pirmą kartą iš savanorių—Lietuvos kariuomenės kareivių—lūpų išgirdo lietuvišką dainą.

Išjojęs iš miestelio, skyriaus vadas paskyrė žvalgus iš keturių žmonių, davė slaptažodį «spyną» ir išaiškino šios kelionės tikslą. Du žvalgus išsiuntė pirmyn ir du paliko užpakaly. Viskas tvarkoj. Jojam savo tėvų vaduoti iš bolševikiško jungo. Pas visus savanorius ūpas nepaprastai pakilęs. Visi žvalgosi į abi puses—pirmyn ir atgal tartum dvasios pagauti. Apie vienuoliktą val. nakties pirmas Pagirių savanorių skyrius iš aštuoniolikos raitininkų prijojo prie Pagirių miestelio ir rengėsi pulti bolševikus. Tos nakties puolimas turėjo tikslą išgąsdinti iš Pskovo gubernijos atėjusius raudonarmiečius ir jiems prijauciantį vietos jaunimą. Be kraujo praliejimo reikėjo sukelti raudonarmiečių tarpe paniką, patiems vengiant kautynių ir neparodant savo jėgų. Jeigu tai pasisektų, tai sukeltų apylinkės gyventojų entuziazmą ir pritrauktų daugiau savanorių į šventąjį tėvynės vadavimo darbą. Pagal skyriaus vado įsakymą, savanoriai, palikę arklius Leliūnų kaime, pasiskirstė grupėmis po tris žmones, kad galėtų užimti keturis vieškelius, einančius į Pagirius, pats skyriaus vadas su penkiais savanoriais pasilieka atsigulęs ant Rudekšnos upelio prieš raudonarmiečių būstinę. Priėję tolimiausią vieškelį, pradeda šaudyti miestelio link: tai signalas šaudyti iš visų vieškelių. Po šaudymo meta po vieną granatą ir grįžta į Leliūnų kaimą, kur buvo palikti arkliai. Vienos iš puolančių Šėtos vieškelio, Povilas Kreivis susiduria ant tilto prie pačio miestelio akis į akį su priešo sargyba. Pirmą kartą gyvenime laikydamas savo rankose granatą užmiršta ištraukti kapsulį; mesta granata nesprogsta. Nenustojęs drąsos jis meta antrą granatą: ir antra nesprogsta. Tuomet jis griebia šautuvą ir pirmą kartą šaudamas sužeidžia priešą. Raudonarmiečiai pažadinti iš miego pamanė, kad jie apsupti iš visų pusių, ir didžiausioje panikoje pasileido bėgti iš Pagirių į Siesikus, kur stovėjo jų didesnės dalys. Pagirių pirmo skyriaus savanoriai tuo pat laiku susirinkę kruvon visi sveiki pasakojo savo vadui pirmus kovos įspūdžius. Kadangi šovinių pas visus buvo maža, skyriaus vadas eiti į Pagirių miestelį savanoriams neleido. *Kovos žygiu* tamsią naktį grįžta visi sveiki į Šėtą.

*

*

*

Grįžęs į Šėtą skyriaus vadas tarėsi su savo pagalbininku Povilu Dėdele ir ūkio vedėju S. Širmulevičium, iš kur gauti daugiau ginklų ir šovinių. Iš Kėdainiuose esančios Panevėžio komendantūros gauti daugiau ginklų tuo tarpu nebuvo numa-

II Pagirių Gynimo Skyriaus pirmas būrininkas Matas Raila

100382

toma, o savanorių skaičius padidėjo. Tad nutarta kreiptis į vokiečių karininką, kuris tuo metu stovėjo su puse kuopos vokiečių kareivių Žeimės dvare. Kovo mėnesio 3 d., anksti rytą, pats skyriaus vadas, su ūkio vedėju S. Širmulevičium, vyksta pas vokiečius ginklų pirkti. Vokiečių karininkas iš karto nenorėjo parduoti, bet parodymus jam šimtą rusų aukso rublių nusileido ir pardavė dvidešimt penkis vokiškus šautuvus, tris tūkstančius šovinių ir šimtą rankinių granatų. Apie dešimtą valandą ginklai buvo jau pargabenti į Šėtą, vadinaman mūsų štaban. Savanorių nuotaika pakyla.

Gandas apie minėtos nakties savanorių pasisėkimą nudžiugino Pagirių apylinkės gyventojus. Pirmųjų savanorių skaičius auga kas valandą.

Tuo tarpu į Pagirius raudonarmiečiai atsiunčia bausmės būrį iš «Internacionalinio pulko», kuris turi nubasti jiems priešingus piliečius. Prasideda areštai. Savanoriai Šėtoje nerimauja. Tą pačią dieną apie 12 val. skyriaus vadas, apginklavęs beveik visus skyriaus savanorius, sudaro naują operatyvinį planą. Palieka Šėtoje stiprią užtvarą, o pats su savo pagalbininku ir trisdešimt savanorių, dainuodamas, išvyksta iš Šėtos. Kovos tvarkoj jojam Pagirių link. Pakeliui stinkame iš vestuvių grįžtančių būrelį žmonių, kurių tarpe buvo ir keletas moterų. Šie davė mums kelią, ir pakėlę kepure palydėjo mus didžiausiomis ovacijomis. Savanorių ūpas kyla. Daugiau nieko nebesitikome iki pat Runeikių dvaro. Žmonės, įbauginti areštais, vengdavo eiti iš savo namų. Prijojus Runeikių dvarą, skyriaus vadas visiems išaiškino operatyvinį puolimą. Kadangi jau buvo pavakarė, tai, kol dar šviesu, skubėjo atlikti šį uždavinį. Dvyliką raitininkų su Matu Raila priešaky pasiuntė per Rikliškių kaimą Paobelio dvaro link užimti Siesikų vieškelį, o pats, pasiruošęs kautynėms, per Lėliūnų kaimą ėjo į Pagirius. Raudonarmiečiai, pastebėję grandinę, apšaudė ją iš kulkosvaidžio ir trumpai pašaudę šautuvais pradėjo trauktis iš Pagirių miestelio Paobelio link, kur juos sutiko būrininkas Matas Raila su savo dvylika raitininkų.

Matydamas raudonarmiečių gaušumą, skyriaus vadas, palikęs arklius ir dviem žmonėms sargybą Lėliūnų kaime, pats su visa grandine, tiesiai per Rudekšną, patraukė Matui Railai į pagalbą. Prasideda kautynės, kurių metu pirmą kraujo lašą praliejo Pagirių skyriaus savanorių būrininkas Matas Raila, kuriam buvo lengvai sužeista ranka. Priešas traukiasi Aneliavos, Kirkucių link, palikdamas du užmuštus ir septynius belaisvius, iš kurių vienas sužeistas. Mūsų karo grobis: devyni rusiški šau-

tuvai, aštuonios rankinės granatos ir apie tūkstantis šovinių. Iš mūsų pusės jokių nuostolių nebuvo, neskaitant būrininko Mato Railos sužeidimo.

Pagiriai išvaduoti. Nors būrininkas Matas Raila ir sužeistas, bet iš rikiuotės jis nepasitraukė. Palikęs Pagiriuose užtvarą iš šešiolikos savanorių su būrininku Matu Raila prysaky, pats skyriaus vadas su likusiais savanoriais džiaugsmingai grįžta į Šėtą.

Įniršę raudonarmiečiai, bėgdami į Siesikus, užmuša Kirkučių kaime du beginklius ūkininkus – Arimavičių ir Turkevičių. Kovo mėn. 5 d. mūsų užtvara išvaikė besiertinančius raudonarmiečius ir Vojevadiškių dvare paėmė nelaisvėn komisarą Dovnoravičių.

Tuo tarpu Šėton atvyksta vis daugiau ir daugiau savanorių, kilnaus patriotizmo ir pasiryžimo kupinų, bet, deja, beginklių. Kovo mėn. 4 d. nusiųstas Panevėžio komendantui prašymas gauti ginklų nebuvo patenkintas: gal būt, pati komendantūra tuo tarpu galvojo, iš kur ginklų gauti. Dėl to skyriaus vadas su ūkio vedėju S. Širmulevičium kovo mėnesio 5 d. vėl nuvyko pas vokiečius pirkti ginklų. Vokiečių karininkas šį kartą pasirodė sukalbamesnis; pakvietė atvykusius pietų, pavaišindamas kiaušiniene su lašiniais.

Šimtas aukso rublių vėl stebuklingai veikė. Gauta 20 šautuvų (karabinų) 5000 šovinių ir 200 rankinių granatų; ginklus patys vokiečiai atvežė į Šėtą.

Skyriaus vadas, karininkas Reikala, pakviečia vokiečių karininką aplankyti susiorganizavusį Pagirijų savanorių skyrį. Vokiečių karininkas atvyksta su revizitu į Šėtą tą pačią dieną, vos tik spėjus skyriaus vadui grįžti namo. Gerai vaišinamas, draugiško pasikalbėjimo metu vokiečių karininkas žada atsiųsti kulkosvaidį su aštuoniais vokiečių kareiviais, kurie tąpat vakarą ir atvyksta. Savanorių skyrius jau išaugo per aštuoniasdešimt žmonių.

Skyriaus vadas tą dieną taip buvo fiziniai nuvargęs, kad palydėjęs vokiečių karininką, grįždamas į raštinę vos begalėjo eiti. Atsisėdęs prie stalo rašyti kažkokių raštų užmigo. Tą pačią dieną apie 5 val. vakaro atvyksta mūsų skyriaus vado žinion vokiečių kareiviai: aštuoni raiti ir penki kulkosvaidininkai su vienu lengvu kulkosvaidžiu. Įėjus vokiečiams į raštinę ir pradėjus kalbėti skyriaus vadas prabudo. Padavus vokiečių kareiviams nuo vokiečių karininko laišką taip nudžiugo, tarsi jam kas didžiausią dovaną būtų dovanojęs. Vokiečių kareiviams įsako neieškoti jokių butų nakvynei, o būti prisirengusiems ke-

lionei. Taip pat įsako savo pagalbininkui Povilui Dėdelei paruošti 40 savanorių, kiekvienam išduoti po 200 šovinių ir po 5 granatas, nieko nė vienam nesakydamas apie šios kelionės tikslą.

Devynioliktą valandą mūsų savanorių skyrius su vokiečiais jau žygiavo į Pagirius. Išsiųsti žvalgai pranešė, kad raudonarmiečiai stovi Siesikiuose ir Vidugirių kaime. Naktį savanoriai žygiavo per Vojevadiškius, Dainius, Bitinus į Vidugirius, kur priešojau neberado. Palikę Malachuvkos vienkiemyje arklius, savanoriai prisiartinio prie Siesikų. Kovo mėnesio 6 d., auštant, apšaudė Siesikų miestelį iš šautuvų ir kulkosvaidžio. Paskleidęs gandą jau platesnėje apylinkėje, kad organizuojama Lietuvos kariuomenė kovai su besiveržiančiu Lietuvon priešu ir, kad ši kariuomenė jau veikia, savanorių visas skyrius vėl grįžta į Šėtą. Šėtoje, Pagirių savanorių skyrius, kaip organizacinis branduolys, traukia savo tarpan iš apylinkės visas gyvas pajėgas, kurioms nepakenčiamas svetimųjų jungas ir kurių širdyse dega tėvynės meilė. Jau pradedama priiminėti į skyrių ne tiktai raitininkai, bet ir pėstininkai. Skyrius išaugo iki šimto dvidešimt žmonių.

Tada tik iš Kėdainių esančios Panevėžio komendantūros gavom 25 rusiškų šautuvus, 20 milinių, 20 mundirų ir 50 lietuviškų kepurų. Siek tiek labiau apiplyšusius savanorius aptaisėm. Kovo mėnesio 7 d. apie šimtas raudonarmiečių pėstininkų su kulkosvaidžiais įsiveržė į Pagirius ir privertė mūsų užtvarytą pasitraukti iš Pagirių į Šėtą. Kovo mėnesio 8 d., prieš auštant, Pagirių skyriaus savanoriai išvyko vaduoti Pagirius.

Skyriaus vadas, duoda operatyvinį įsakymą: pirmam būriui, su Maju Raila priešaky, užimti kelią nuo Vaiškonių dvaro šiaurės vakarų, antram būriui, su Antanu Adomoniū priešaky, užimti kelią nuo Paobelio dvaro, iš rytų pusės; o trečias būrys, vedamas paties skyriaus vado, ėjo iš pietų, per Leliūnus. Atėjus trečiam būriui į Leliūnų kaimą, raudonarmiečiai, matyti perspėti vietinių komunistų, pradėjo šaudyti iš kulkosvaidžio. Bet pirmas būrys įsiveržė į miestelį ir sukėlė tarp raudonarmiečių paniką, nes jie nelaukė iš tos pusės puolimo. Raudonarmiečiai bėgo Vojevadiškių link. Mūsų šaliai juos vijo. Raudonarmiečiai: bėgdami paliko vieną kulkosvaidį, lauko virtuvę, šoviniams dviratį, keturis arklius, daug šautuvų ir šovinių. Nelaisvėn paimtas jų komisaras Morozovas ir keturi eiliniai raudonarmiečiai, iš kurių paskui sužinota, kad jie mobilizuoti iš Pskovo gubernijos ir tarnauja 2-am Lietuvos pulke (taip raudonarmiečių pavadinam). Užėmusiems Pagirius savanoriams gaudų įspūdį padaro

Pagirių miestelio troba, kurioje buvo pasislėpęs nuo raudonarmiečių Pagirių klebonas kunigas Alseika

susitikimas su klebonu, kunigu Alseika. Pasislėpęs nuo raudonarmiečių ant tvartuko lubų, klebonas išgulėjo dvi naktis, iki savanoriai atvadavo Pagirius. Pranešus jam panelė mokytoja Ona Cvirkaitė (dabar ponia Lazaraitienė, gyv. Kaune), kad raudonarmiečiai visi išvaryti. Tuomet jis, visas dulkėtas, atsegtu, vėjo plevėsuojamu sutonu, žilais pasišiaušusiais plaukais, atsistojęs prieš šventorių sveikino ateinančius savanorius. Graudaus ūpo pagauti savanoriai nulipo nuo arklių, atsiklaupė prieš bažnyčią; skyriaus vadas, visų savanorių vardu, drebančiu nuo paslėptų ašarų balsu iškilingai prisiekė «Vardan Dievo ir tėvynės mes prisiekiam ginti savo bažnyčias, savo gimtąją žemę, Dieve mums padėk!»

Klebonas laimino ir žegnojo atvaduotojus. Iš trobesių išsipylė žmonės, nešdami savanoriams maistą. Skyriaus vadas paliko Pagiriuose antrą būrį su Antanu Adomoniū, kaip komendantu, kad priešas manytų mūsų atskiras dalis st presnes esant. Apie jokių etatus tuo tarpu pas mus žinių nebuvo. Dėl to skyriaus vadas, kad labiau baugintų raudonarmiečius, skirdavo mažuose miesteliuose komendantus. O pats skyriaus vadas su keliolika savanorių grįžo į Šėtą. Kadangi nebuvo telefono aparatų, tai ryšiui palaikyti tarp Pagirių ir Šėtos kaimuose ant Šėtos vieškelio pastatė po du raiteliu.

I Pagirių Gynimo Skyriaus antras būrininkas ir L. e. p. baro Komendanto
Antanas Adomonis

I Pagirių Gynimo Skyriaus kulkosvaidininkai: Mikas Grigas ir Vanagas
pasižymėję kovose ties Vadokliais

Kovo mėnesio 10 d. einąs komendanto pareigas Antanas Adomonis turėjo savo žinioje 8 vokiečius ir du kulkosvaidžius (vieną vokiečių, antrą atimtą iš raudonarmiečių).

Iš vietos žmonių gauta žinia, kad raudonarmiečių dvi kuopos, apie 200 žmonių, žygiuoja per Plaukių, Dargužių, Žižmių kaimo link. Tuomet būrininkas Adomonis naktį iš kovo mėnesio 10 į 11 d. išvyko su aštuoniais žmonėmis iš Pagirių perkirsti raudonarmiečiams kelią.

Atvykus jiems į Žižmių dvarą (apie 1 kl. nuo Žižmių kaimo) už 20 minučių taip pat atvyko nakvoti į dvarą ir raudonarmiečių gurguolės 12 vežimų. Pasislėpę savanoriai metė į gurguolę granatas: užmušė vieną arklį ir keletą raudonarmiečių sužeidė. Buvę prie gurguolės raudonarmiečiai pasislėpė nakties tamsumoje ir pradėjo be tvarkos šaudyti. Savanoriai pajuto, kad raudonarmiečiams pagalbon ateina didesnės jėgos ir supo dvarą. Savanoriai atsisaudydami pasitraukė į Žižmių mišką ir pranešė į Pagirius, kad atvyktų pagalbon būrininkas Matas Raila su kulkosvaidžiais ir vokiečiais.

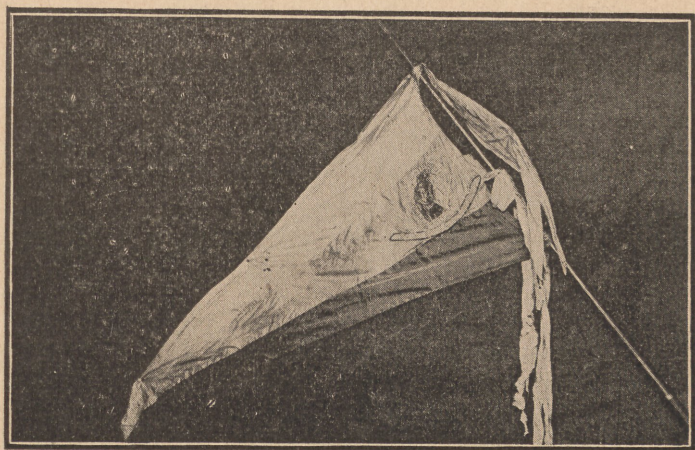
Pagalbos sulaukė, sumaniai padarytas kontra puolimas. Pradėjus šaudyti iš kulkosvaidžių, šautuvų iš dviejų pusių, raudonarmiečiai greit pasitraukė į Vadoklių miestelį. Nesuspėjus dar visiems savanoriams grįžti nuo Žižmių dvaro į Pagirius, jau Pagiriuose gaunama iš priešakinės sargybos žinia, kad raudonarmiečių kuopa, per 100 žmonių, išsiskleidė nuo Vojevadiškių iki Anelevos, eina pulti Pagirių. Mūsų skyriaus savanoriai stato vieną kulkosvaidį ant kapinių prieš Vojevadiškius, kitą miestelio gale prieš Anelevą ir sutinka prieš kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi. Raudonarmiečių grandinė pakriko. Paskui sužinota, kad raudonarmiečiai, stovėjusieji Truskavoje ir Siesikuose, buvo susitarę kovo mėnesio 11 d. pulti Pagirius iš dviejų pusių ir išžudyti visus savanorius.

Tuo tarpu Šėtoje įvyko iškilmės—vėliavos pašventinimas. Vėliavą Pagirių savanoriams paaukojo panelės grafitės Elena ir Marytė ORourke' Aičių. Vienoje vėliavos pusėje išsiuvinėta Vytis ir raidės.

Atlaikius pamaldas, pašventinus vėliavą, Šėtos klebonas, kunigas Tilvytis pasako Lietuvos gynėjams karštą ir entuziastišką pamokslą. Pamaldose be savanorių dalyvavo daug vietos gyventojų. Po pamaldų kiekvienas savanoris atminimui gauna Šėtos klebono, kunigo Tilvyčio, parašytą ir atspausdintą eilėraštį, skirtą Pagirių narsuoliams, kuris taip skamba:

Nuotrauka savanorių vėliavos. Pirmoje vėliavos pusėje matyti viršūnų
vytis, o apačioj «P. G. S.»; kurios reiškia I Pagirių Gynimo Skyrius.

Antroji pusė šios vėliavos. Matyti Vilniaus Aušros Vartų Panelės
Švenčiausias Paveikslas su parašu «Po Tavo apgynimo»

«Karo daina»

(Pagirių narsuoliams)

Eikim broleliai, Tėvynės ginti
Gana burliokams Lietuvą minti.
Išgamų mūsų baisus likimas laukia,
Ko mūsų žemėn maskolius traukia?

Eikime drąsiai, pats Dievas kviečia,
Jis mus apsaugo, kulka noliečia.
Pavasarielis šiltas malonus...
Vykim, broliukai, šituos pagonus!

Tik paliuosuokim brolius artojus,
Mūsų žemelė bus tikras rojus:
Kviečiais kaip auksu, nušvis dirvonai,
Žibės ir mokslu ne vieni ponai.

Kelkis, lietuvi, kelkis iš miego
Rodykim priešams milžino jėgą!
Plaukia jau ledas, kur upes kaustė,
Su jais ir priešai teišsikrausto!

Stokim kas gyvas, apginsim šalį,
Padedant Dievui, daug žmogus gali.
Kur tik įžengiam, veidai nušvinta,
Ir ašarėlės iš džiaugsmo krinta.

Mūsų sesutės rūteles skina,
Tiktai kareiviams vainikus pina.
Kurie Tėvynės neina vaduoti,
Nenor jos rankos tokiems paduoti..»

* * *

Šetoje virte virė karštas organizacinis darbas. Iš tolimesnių apylinkių vis atvykdavo savanorių.

Kovo mėnesio viduryje jau buvo apie 250 vyrų. Juos iškirstė į kuopas ir raitųjų žvalgų komandą.

Skyriaus vadas įkūrė Šėtos komendantūrą ir pats pradėjo eiti komendanto pareigas. Kovo mėnesio 18 d. siunčiamas Povilas Dėdelė į Kauną, į artilerijos skyrių ginklų prašyti. Iš ten gauta atsakymas, kad ginklai yra išduoti Panevėžio srities

Ūkininkas Jurgis Rindzevičius vienas iš daugiausia aukojęs I Pagirių Gynimo
Skyriaus savanoriams maisto ir arkliams pašaro

apsaugos viršininkui, iš jo ir reikalauti. Kovo mėn. 21° d. ginklų gauta iš Kėdainių.

Daug lengviau buvo savanoriams maisto gauti, kaip ginklų arba apmunderuotės. Šio kampelio gyventojai, kas negalėjo aktyviai dalyvauti kovojojų eilėse, laikė savo pareigą padėti besikuriančiai kariuomenei kuo tik kas galėjo. Iš pradžių maistas plaukė vežimais iš visų pusių, be jokių prašymų ir didelių raginimų. Pavyzdžiui, tik vienas Pagirėlių dvaro nuomotojas, Jurgis Rinczevičius, atsiuntė iš vieno karto mūsų skyriaus savanoriam 24 pūdus 19 sv. duonos, du pūdus sviesto, šimtą aštuoniasdešims keturis pūdus avižų, aštuonis pūdus kruopų, septyniasdešimt pūdų rugių, keturiolika pūdų mėsos, šešis pūdus lašinių, keliolika vežimų dobilų. Vežant maistą, raudonarmiečiai jį apšaudė. Daug maisto atsiuntė ir kiti apylinkės gyventojai.

Šėtos klebonas, kunigas Tilvytis, taip daug aukojo, kad sunku šiandieną apskaityti. Pavyzdžiui, klojimas, buvęs pilnas visokio pašaro, buvo visai ištuštintas.

Savanorių skaičiui augant, aukų nebegalėjo užtekti. Tuomet Šėtos parapijinio komiteto pirmininkas su priskirtais jam savanoriais rūpinosi papildyti maisto rekvizicijų keliu. Iš pradžių pamatę įvairiai aprėdytus savanorius, niekas nenorėjo tikėti, kad čia yra drąsi savo tėvynei atsidavusi kariuomenė. Vieni elegantiškai apsirėdę, kiti apdrisę, vieni su batais, kiti su vyžomis. Kepurės įvairiausios, ant kairės rankovės prisiūtas tautiškų spalvų trikampis, kuris reiškė, kad jo nešiotojas yra savanoris.

Vėliau atsirado ženklai su Vytim prie kepurų.

Kovo mėnesio 2 d., grįžus iš Pagirų po pirmo susisaukimo su raudonarmiečiais skyriaus vadui atėjo į galvą mintis, kas suteiks pirmą medicinos pagalbą sužeistam savanoriui? Skubiai įsako gydytojui Trumpauskui organizuoti sanitarijos perrišamąjį punktą.

Kovo mėnesio 3 d. Pirmas Pagirų Savanorių Skyrius, gydytojui Trumpauskui vadovaujant, organizuoja sanitarijos punktą. Darbas buvo sunkus: nebuvo nei vaistų nei felčerių. O ligonių viens kits atsirasdavo. Pavyzdžiui, reikalinga sutverti sulaužyta savanoriui ranka—Šėtos vaistinėje nerandama gipso. Gydytojas Trumpauskas nuvyko į Kėdainius, į Panevėžio srities apsaugos būrį ir norėjo organizuoti bendrą perrišamą punktą, bet iš ten, pasikalbėjęs telefonu su Kaunu, gautas atsakymas, kad gydytojo vieta etatais nenumatyta. Grįžus gydytojui Trumpauskui į Šėtą, perrišimo punktas organizuojamas visuomenės pagalba.

Gydytojas Trumpauskas I Pagirių Gynimo Skyriaus pirmųjų dienų savanoris ir
sanitarijos punkto organizatorius

Gailestingoji sesuo Daugelienė, buvusi vokiečių laikais prižiūrėtoja užkrečiamų ligų barako Vaiškonų dvare, daug padeda palikusiais barake vaistais ir skalbiniais. Į skyrių atvyko ir antras gydytojas Pašauskas, kuris paskui pavadavo susirgusį dėmėtąja šiltine gydytoją Trumpauską.

Atvyko gailestingos seserys Kulviečiūtė ir Jaskinulienė.

Daug medikamentų paliko kovo mėn. 25 d. pabėgę iš (Kupličių) Panatarių raudonarmiečiai, turėję ten savo perrišamąjį punktą.

Kad palengvintų savanoriams priešą sekti, skyriaus vadas kovo mėnesio 5 d. organizuoja pavojingas kontra žvalgybas. Šiose pavojingose kontra žvalgybose pareigas eina mūsų (dievo-baimingos) kaimo moterys. Jos žiūri į šį darbą, kaip į savo sielos išganymo darbą, nes jos padeda savanoriams ginti bažnyčias ir tėvynę. Kalbėdamos poteries, jos sukasi tarp raudonarmiečių kariuomenės būrių ir apie kiekvieną jų žingsnį praneša mūsų savanoriams.

Mūsų skyriaus vadas ir mes niekumet neužmiršim nuopelnų Barboros Kubilytės, kuri organizavo šiam pavojingam darbui «Pagirių davatkas». Jos paskleisdavo tarp raudonarmiečių atsisaukimus, kurie demoralizavo jų mobilizuotus kareivius. Pagirių savanorių skyriaus vadas atsisaukimuose rašydavo raudonarmiečiams:

«Draugai! Mes Lietuvos valstiečiai ir darbininkai, norim taikos ir tiesiam jums savo brolišką ranką. Jūsų komisarai varo jus į mūsų kraštą dėl savo asmeniškos naudos; jie apgaudinėja jus. Varykite šalin savo komisarų, meskite ginklus ir eikite į savo namus!

Šalin karas! Šalin kraujo praliejimas!»

* * *

Kovo mėnesio 17 d. gauta iš Kėdainių, Panevėžio Apsaugos srities komendanto pažadėjimas duoti daugiau ginklų ir drabužių.

Nuotaika gerėja, eina pasiruošimas prie didesnių operacijų, kurių tikslas ne tik išgąsdinus priešą, pakelti visuomenės ūpą ir tuo būdu pritraukti į savo būrį daugiau savanorių, bet ir smogti smūgį pačiam priešui. Paskirtas į Pagirius karininkas Kulvietis, sužinojęs kad raudonarmiečiai žada pulti Pagirius, 18 valandą perėjo į kontra puolimą. Pasišaudžius, raudonarmiečiai pasitraukė atgal į Siesikus.

Kovo mėnesio 19 d. skyriaus vadas siūnčia 2 kuopą su karininku Čekavičium į Pagirius ir įsako karininkui Kulviečiui,

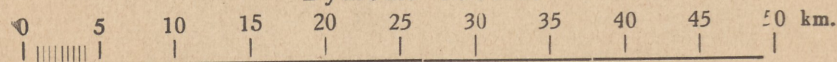

Barбора Kubilytė, pasižymėjusi savo darbais I Pagirių Gynimo Skyriaus
pavojingose kontra žvalgybose

Dydrodis 1:500000

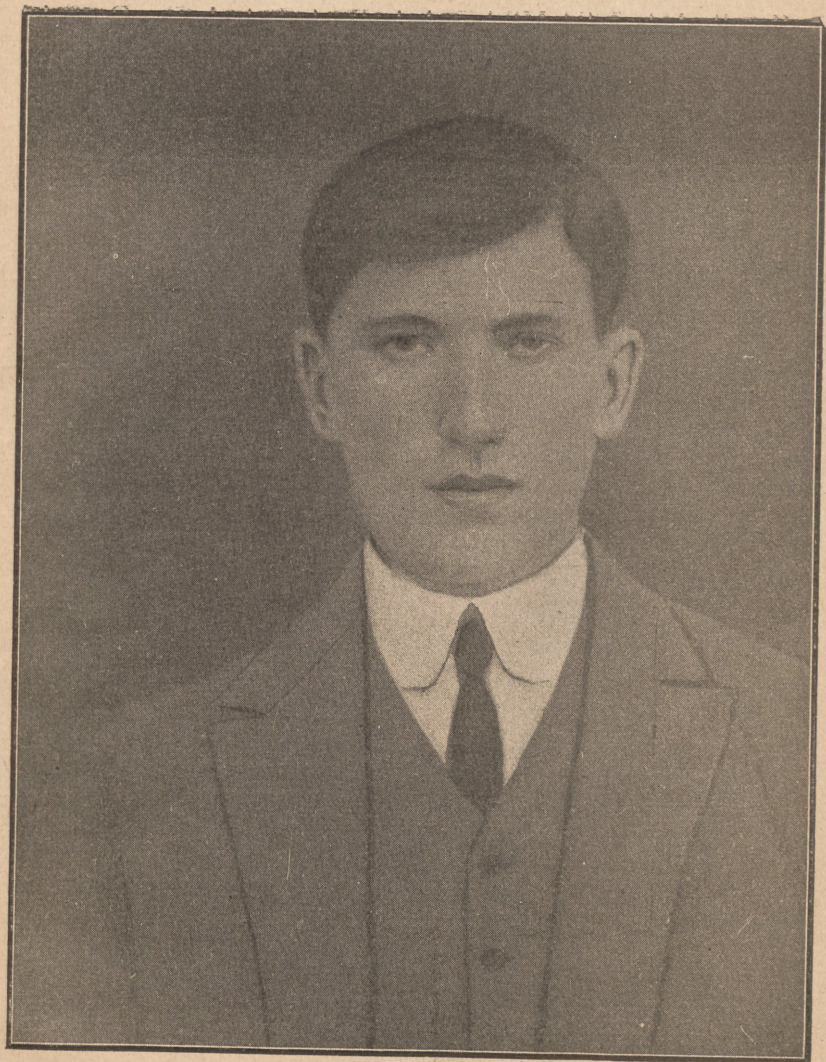

I Pagirių Gynimo Skyriaus savanorių veikimo plotas

drauge su 2 kuopa pulti Vadoklius, 18 kilometrų nuo Pagirių kur stovėjo raudonarmiečių dvi kuopos, per 200 žmonių su dviem kulkosvaidžiais. Dėl tepalo stokos kulkosvaidžiams, kol ji pargabens, puolimas porai dienų buvo atidėtas.

Tuo tarpu įvyksta žvalgybų susirėmimai, kurių metu kovo mėn. 20 d. ties Gaigalų dvaru gan sunkiai sužeidė mūsų žvalgą Petrą Jakučiūną, (kilęs iš Medinių kaimo Pagirių valsčiaus).

Naktį iš kovo mėnesio 21 į 22 d. dvi savanorių kuopos, karininkui Kulviečiui vadovaujant, išvyksta iš Pagirių ir apsistoja Paežerių vienkiemyje, iš kur pasiskirsto į tris dalis, kad galėtų iš visų pusių apsupti Vadoklius. Pirmoji kuopa užima barą nuo Anetavos dvaro, iki Kutronių kaimo, antroji kuopa, kurioje dalyvavo 8 vokiečiai ir turėjo du kulkosvaidžius, užima barą

Eronimas Šeštokas iš Alunčių kaim., I Pagirių Gynimo Skyriaus savanoris.
žuvęs ties Vadokliais

nuo Karalių kaimo iki Mikėnų kaimo; tarp tų barų, Degenių vienkiemio šilelyje, apsistoja būrys, vedamas Antano Adomonio.

Pirmoji kuopa, kurią vedė karininkas Kulvietis, užimdama tolimiausį barą, sugaišta ir pradeda puolimą jau saulei tekant. Mūsiškiams saulė šviečia į akis; be to, jie eina atviru lauku, o raudonarmiečiai naudojasi uždanga, mūrinėmis kapinių ir šventoriaus sienomis, ir šaudo į mūsiškius iš kulkosvaidžių ir šautuvų. Antano Adomonio vedamas būrys užima prie pat miestelio esantį Vadoklių dvarą. Antroji kuopa su kulkosvaidžiais eina į miestelį Šilų vieškeliu.

Raudonarmiečiai, pamatę, kad jie yra iš visų pusių apsupti, suvežė kulkosvaidžius į vieną vietą — į šventorių — būdami žymiai gausingesni, turėdami geras gynimosi pozicijas ir neturėdami laisvo kelio bėgti, gynėsi iki paskutinio. Tuomet du broliai Vebrai, 16 ir 17 metų jaunuoliai, su kuopos vado žinia įeina aplinkiniais keliais į miestelį ir į butą, kur buvo raudonarmiečių štabas, meta per langą granatas. Pasinaudodama raudonarmiečių sumišimu, antroji kuopa įsiveržė į miestelį, kur ir prasidėjo kautynės.

Per šias kautynes buvo sužeistas 2 kuopos vadas karininkas Čekavičius. Kautynės baigėsi liūdnais rezultatais. Nors raudonarmiečiai per kelias valandas buvo išvyti su dideliais nuostoliais, bet iš mūsų Pagirių Savanorių Skyriaus krito nemaža aukų. Šiose kautynėse žuvo šie mūsų savanoriai:

2 kuopos: Antanas Ruzginas
dvaro darbininkas iš Gumbių dvaro, Pagirių vals.

Juozas Rosinskas
iš Šilų miestelio,

Antanas Staševičius
ūkininkas iš Vidugirių kaimo, Siesikų vals.,

4 kuopos Juozas Grinius,
ūkininkas iš Jočiūnų kaimo Pagirių vals.

Eronimas Šeštokas
ūkininko sūnus iš Alunčių kaimo, Vadoklių vals.

Kautynėse buvo sužeisti:

2 kuopos vadas karininkas Čekavičius iš Žabilščiznos
dv., Šėtos vals.,

I Pagirių Gynimo Skyriaus savanoris Kazys Mikalajūnas iš Alunčių kaimo,
Vadoklių valsčiaus sunkiai buvo sužeistas ties Vadokliais

Antanas Nugaras
mažažemis iš Jurgelionių kaimo, Siesikų vals.,
Petras Klinka

darbininkas iš Vabalninkų miestelio,
Vincas Šidlauskas

darbininkas iš Zaprano dv., Pagirių vals.

Sužeistieji patekę nelaisvėn daug nukentėjo nuo raudon-
armiečių fizinio kankinimo, o nugabenti Panevėžin raudonarmie-
čių ligoninėn, turėjo kentėti ir moraliai. Štai jie:

Kazys Mikolajūnas
iš Alunčių kaimo, Vadoklių vals.,

Andrius Skinulys,
ūkininkas iš Aukštų Kamėnų kaimo, Šėtos vals.,

Petras Štutas,
dvaro darbininkas iš Pašėtės dv., Šėtos vals.

Prieš sužeidimą pasižymėjęs savo nepaprastu drąsumu
kautynėse ties Pagiriais.

Sveiki pateko nelaisvėn ir raudonarmiečių sušaudyti:

Juozas Južėnas
iš Pagirių miestelio,

Antanas Valys
iš Bebrikių kaimo, Pagirių vals.

Nors mūsų savanorių nuostoliai buvo ir gana dideli, bet jų ūpas nenupuolė, nes raudonarmiečių nuostoliai buvo dešimteriopai didesni. Gandas apie savanorių veikimą paplito jau platesnėje apylinkėje. Į mūsų skyrių atvyksta jaunuolių nuo Vadoklių, Lėnų, ir Šilų. Skyriaus vadas, karininkas Reikala, norėdamas geriau sustiprinti savanorių pasiryžimus ir išplėsti savanorių organizavimą platesnėje apylinkėje, planuoja operaciją Ukmergės link.

Į Jonavą siunčiamas savanoris Vladas Uziembla pasamdyti vokiečių baterėja. Gaunamos žinios, kad vadinamas antras Lietuvos raudonarmiečių pulkas stovi tarp Lukinės dvaro ir Panočių miestelio, užimdamas Siesikų miestelį, Pasodos palivarką, Bielazariškių kaimą, Tarakų kaimą, Lakėnų kaimą, kuriame yra pulko štabas.

Kovo mėnesio 23 d. atvyksta iš Jonavos dvi vokiečių partankos ir apsistojo nakvynei Pagirėlių dvare, čia atvyksta skyriaus vadas, karininkas Reikala, su savanoriais. Kovo mėnesio 24 d., prieš auštant, skyriaus Vadas, sukvietęs pas save kuopų ir kamandų viršininkus, davė įsakymą, smulkiai nurodymas kada ir kaip veikti kautinių metu. Prieš išeinanant išsiuntė raitų žvalgų komandos dalį ir vieną kulkosvaidį su Povilu Dėdele priešaky, per Naujasėdžius į Laužupę į Malachuvką esančią dviejų kilometrų tolimoj nuo Siesikų. Pats vedė dvi kuopas su vokiečių baterėja per Pagirius, Vojevadiškius, Peslius; antrą kuopą išsiuntė per Bitinus Lukinės link. Pats eina per

Kirkučius. Mundučius taip pat Lukinės link. 9 valandą ryto raudonarmiečiai, pastebėję antrą kuopą išeinant iš miško, apšaudė ją iš kulkosvaidžių, iš Klikunų dvaro. Skyriaus vadas, būdamas tuo laiku prie Mundučių įsako vokiečių batarėjai apsikasti ir pradėti šaudymą. Bet vokiečiai pareikalauja iš anksto išmokėti jiems sutartą mokesį. Skyriaus Vadas išmoka jiems visus, kiek turėjo pinigų; tik sutartus lašinius ir avižas prižada atiduoti sugrįžęs į Šėtą. Vokiečių batarėja apsikasa ir pradeda šaudyti į Klikunus ir uždega šiaudų stirtą. Užkirsti raudonarmiečiams kelią į Ukmergę skyriaus vadas įsako Antanui Adomoniui su savo komanda išsiskleisti į grandinę ir per Meiūnus ir Miliūnus Lukinės užpakalin. Buvę Miliūnuose raudonarmiečiai pasitraukia. Antanas Adomonis užima Ukmergės kelią. Tuo metu komanda, vedama Povilo Dėdelės, apšaudė Siesikuose. Raudonarmiečiai, išgirdę iš Lukinės pusės patrankų šuvius ir kulkosvaidžio apšaudami, bėgo iš miestelio didžiausioje panikoje, palikdami du arklius. Dėdelės vedama komanda užima Siesikus. Lukinės raudonarmiečiai, apšaudami antros kuopos, kurią vedė karininkas Čekavičius. Jis užėmęs Klikunų dvarą, mato, kad jie apsupti iš visų pusių, nebegalėdami bėgti keliais, bėga tiesiog per neišbrendamas pelkes Šinkunų link, taip pat palikdami Lukinės dv. kulkosvaidį, lauko virtuvę ir keturis arklius. Išbėgusius paliai Šinkunus į vieškelį apšaudė vokiečių batarėja. Kautynėms pasibaigus, skyriaus vadas, karininkas Reikala, atvyksta į Siesikus. Siesikų miestelyje ir dvare pasiliko nakvynei.

Kovo mėnesio 25 d. Skyriaus vadas palikęs Siesikuose užtvarą su Povilu Dėdelė, kaip baro komendantu priešaky, pats veda dvi kuopas su vokiečių batarėja per Pasodus ir Bielazariškių kaimus Tarakų link. iš kur raudonarmiečiai apšaudė jį iš kulkosvaidžių. Užkirsti raudonarmiečiams kelią į Ukmergę, įsako antros kuopos vadui įsiskleidus grandinėn, eiti ir užimti Lakėnų kaimą. Raudonarmiečiai, pamatę kad jie supami, perbėgo iš Tarakų ir iš Lakėnų Pagelazių link. Užėmus musiškams Lakėnus, po kai kurio laiko žvalgai praneša, kad raudonarmiečiai voroj eina mišku į Lakėnus, matyti nieko nežinodami, kad jų štabas iš ten pabėgo. Skyriaus vadas, įsako antrai kuopai išsiskleisti į grandinę ir pasislėpti miške prie kelio. Prisiartinus raudonarmiečiams, kažkas iš mūsų savanorių neiškenčia ir paleidžia šūvį. Prasideda ataka. Raudonarmiečiai bėgo, palikdamas 30 užmuštų, 13 sužeistų 38 belaisviais, daug šautuvų ir šovinių. Mūsų 2 kuopos savanoriai raudonarmiečius persekioja iki Deltuvos.

Tuo tarpu nusiųsti į Panoterius žvalgai praneša, kad jie ten rado paliktą pulko ligoninę su raudonarmiečių felčeriu priešaky.

Raudonarmiečiai ligoniai ir sužeisti kautynėse pergabena-
mi į mūsų ligoninę Bogmuilovos dvare. Ju paliktoje ligoni-
nėje rasta medikamentų, kurie įkainoti maždaug apie trisdešimt
tūkstančių auksinų. Šioji operacija, vedama paties skyriaus vado,
karininko Reikalos, pasibaigė viso fronto laimėjimu be jokių
nuostolių iš mūsų pusės. Užimti Ukmergę skyriaus vadas, tuo
tarpu atsisakė.

Palikęs Bukonyse užtvarą su Marijonu Petrausku priešaky,
pats su likusiais savanoriais ir vokiečių batarėja grįžta į Šėtą,
kur vokiečiai apmokami ir atleidžiami į Jonavą, Vokiečių ba-
tarėjos pasamdymas, kuris mums kaštavo labai brangiai, turėjo
tikslą išvaikyti raudonarmiečius ir sustiprinti savanorių ir vie-
tos gyventojų pasitikėjimą atgimstančia mūsų jauna kariuomene
ir savimi, apčiuopiamai pripratintą savuosius prie rimtesnių
kautynių. Po šių operacijų, buvo užimta linija nuo Lukinės
dvaro iki Pagelažių kaimo, tai: Lukiniai, Siesikai, Kačėniškiai,
Lakėnai, Končiškiai, Pagelažių kaimai. Raudonarmiečiai pasi-
traukė į liniją Mikališkiai, Deltuva, Laibiškis.

Po šios operacijos savanorių skaičius žymiai padidėjo.
Kovo mėn. pabaigoje savanorių jau buvo priskaitoma iki 400
vyrų.

Tolimesnės operacijos ties Milasiunų kaimu, kurios turėjo
tikslą užimti Ukmergę, vyko drauge su Panevėžio batalijonu.
Šiom operacijom vadovavo patsai batalijono vadas, karininkas
Variakojis.

Operacijose dalyvavo mūsų pirmoji batarėja, kuri po šimt-
mečių tylėjimo kovo mėnesio 28 d. 16 val., karininkui Geigai
vadovaujant, išleido pirmąją Lietuvos kariuomenės artilerijos
šovinį.

Kautynių metu buvo sužeisti du mūsų savanoriai. Šių ope-
racijų smulkmenos yra aprašytos Panevėžio batalijono dabartinio
4 pėstininkų Lietuvos Karaliaus Mindaugo Pulko istorijoje ir
todėl jų čia nekartosime.

Pirmas Pagirių Gynimo Skyrius inkorporuotas į Panevė-
žio batalijoną, kurio eilėse daug mūsų savanorių pasižymėjo,
gavo Vyties Kryžiaus ordenus. Nevisus Pagirių savanorių sky-
riaus apdovanotus karius dabar begalima atminti. Pažymėsime
tik šiuos Vyties kryžiaus kavalierius:

Skyriaus Vadas karininkas Julijonas Reikala,
Matas Raila,
Simonas Širmulevičius,
Vytautas Petrukėnas,
Pranas Gudliauskas,

Savanoriai I Pagirių Gynimo Skyriaus grįžę iš kariuomenės susirinko pasidainuoti įspūdingais pergyventais sunkiais kovos laikais.

Domas Barkauskas,
Klemensas Oksas,
Jonas Rastauskas, I
Jonas Rastauskas, II
Petras Strazdas,
Aleksas Jermulaitis,
Kazys Adomonis,
Alfonsas Žižniauskas,
Jonas Plankis,
Stasys Didžiulis,
Juožas Karieta,
Juožas Žimblys,
Antanas Karalius,
Juožas Grigaravičius.

Kai kurie iš jų, kaip Gudliauskas Pranas ir Barkauskas Domas, mirė karžygių mirtimi, kautynių lauke, kiti: Širmulevičius Simonas ir Petrukėnas Vytautas, mirė nuo džiovos, kurią gavo begindami tėvynę nuo priešų.

Išvaduotų iš bolševikų jungo gyventojų džiaugsmas stiprino savanorių dvasią ir savanoriai jautėsi laimingi, kad jie galėjo kovoti ir mirti už tėvynę.

Ir sunkioj bandymų valandoj neiškriko mūsų tauta. Nei rusų nihilizmas, nei lenkų prezektobilinis tuštumas, nei vokiečių geležinis kumštis nenugalėjo mūsų tautos dvasios brangenybių. Ir pačiam įvairių įtakų sukuryje atsirado žmonių, kurie suprato, kad reikia pradėti darbas, bendrai kalbant, iš apačių, kad reikia kaimuose išjudinti didelę potencialę užslėpto entuziastingo patriotizmo mūsų žmonėse energiją, kad reikia kiekvienam Lietuvos kampelyje gyvu pavyzdžiu patraukti žmonės prie švenčiausio darbo tėvynę ginti. Maža buvo šansų šiems žmonėms gyviems likti, bet jie jautėsi laimingi, aukodami savo gyvybę ant tėvynės aukuro.

Maža buvo šansų laimėti, nes nebuvo kuo darbas pradėti, bet jų milžiniškos kūrybinės jėgos įtempimo dėka iš nieko buvo sukurta reali jėga. Jie mylėjo ir jų meilė buvo graži ir kilni: prieš jų akis aušros aureolėje stovėjo skaiti ir brangi atgyjančios nepriklausomos tėvynės Dievaitė.

557972

323.1 (474.5)

557972

Kaina Lt. 1,50

LIETUVOS MOKSLŲ
AKADEMIJOS BIBLIOTEKA

002 00231224 2

«ŽAIBO» SPAUSTUVĖ KAUNE,
Duonelaičio g. 24, tel. 20, 35-35.